

Урош Сџанковић, асистент
Правној факултету у Новом Саду

УРЕДБА О СЕЧИ ШУМЕ И ЈЕДАН ПРИМЕР ЊЕНЕ ПРИМЕНЕ У ПРАКСИ¹

Сажетак: Аутор је у раду дао крајак осврти на Уредбу о сечи шуме (1839) и изложио један пример њене примене у пракси – поступке за кривично дело торосече пред Судом округа крајевачкој из 1844. Осврћом на поменуће кривичне поступке, аутор је желео да макар оквирно, покаже интензију сече шума у Крајевачком округу, ажурности државних органа у сузбијању торосече и прикаже изглед поступка који су вођени за ово кривично дело.

Кључне речи: Уредба о сечи шуме, торосеча, Суд округа крајевачкој.

I

У првој половини XIX века Србија је била много богатија шумама него што је данас. Из тог разлога, државни органи нису посвећивали њиховој заштити онакву пажњу какву заслужује. То никако не значи да нису постојали поједини правни прописи који су стајали на пут претераној експлоатацији шума.

Интензивно насељавање Србије у овом периоду условило је потребу новопридошлог становништва за обрадивим земљиштем, а најједноставнији начин да се до њега дође било је крчење шума. Настојећи да крчење не поприми исувише велике размере, државни органи (у првом реду кнез Милош Обреновић, али и Државни савет) издају неколицину уредби којима се

¹ Рад је настао као резултат истраживања на Пројекту бр. 179079- ``Биомедицина, заштита животне средине и право`` који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

забрањује прекомерна сеча “родне горе”² и који се могу сматрати за прве правне акте који се односе на заштиту животне средине у XIX веку.³

Ипак, први систематичнији пропис о коришћењу шума, *Уредба о сечи шуме* (даље = *Уредба*), донет је тек 1839. *Уредба* је знатно исцрпније регулисала коришћење шума него све дотадашње заповести и расписи, што захтева да се њој приступи с посебном пажњом.

О *уредби* су, у оквиру својих разматрања о историји шумарства у Србији, писали многи аутори. У првом месту би требало издвојити Ј. М. Јекића, који у својим *Прилозима за историју шумарства у Србији* детаљно анализира прописе *Уредбе о врстама шума* чија је сеча дозвољена, казнама за горосечу, обавези пошумљавања и слично.⁴

Д. Симеуновић о *Уредби* највише говори у неколико својих радова. То најпре чини у објављеној докторској дисертацији под називом *Узроци несџајања шума у Србији у XIX веку*, где помиње њене одредбе без детаљније разраде, а затим и у расправи *Мојиви за њравно реулисаче шумско-џривредних односа у Србији у XIX веку*, у којој износи разлоге за доношење *Уредбе*.⁵ *Уредбу* на једном месту у својим *Шумама у Краљевини Србији – сџоменици за свејску изложбу у Паризу 1900. џодине*, спомиње и К. С. Ђорђевић. Не задржавајући се превише на историјату законодавства о шумама, овај аутор само излаже које области је регулисао текст *Уредбе*.⁶

Иако је о *Уредби*, као што видимо, написано релативно много, то се не може рећи и за њену примену у пракси. Неки детаљи о томе су нам познати захваљујући објављеној збирци докумената *Земљина својина у Србији 1815–1845*, коју је приредио Б. Перуничих.⁷ Ограничен на уску тематику – стицање својине на земљи крчевином и неколико реакција државних органа по том питању, овај зборник ипак има узак домашај.

² Терминима “родна” или “жирородна гора” означавају се врсте дрвећа које рађају жир (нарочито хрест). Објект заштите у првим прописима о заштити шуме заправо је сам жир, храна за свиње, а не дрво као такво. Види Д. Симеуновић, *Узроци несџајања шума у Србији у XIX веку*, Београд 1957, стр. 179.

³ Ради се о заповестима кнеза Милоша из 1820, 1821, 1825. и 1837, као и Државног савета из 1836. Опширније види у Симеуновић, *дело из најомене* 2, стр. 178, 181–182; *Одредница Србија* и *Енциклопедија шумарства* (Д. Симеуновић), Загреб 1963, стр. 463–464; К. Михаиловић, *Шумарство у Србији – историјски осврт у: Производне снаге НР Србије*, Београд 1953, стр. 241; Д. Б. Јовичих, *Шуме у Србији за владе кнеза Милоша Обреновића 1820–1839*, *Задружни архив* 5 (1957), стр. 134; Исти, *Пољоџривреда у Србији за владе кнеза Милоша Обреновића*, *Задружни архив* 4 (1957), стр. 182.

⁴ Ј. М. Јекић, *Прилози за историју шумарства у Србији*, Београд 1928, стр. 68–73, 90–91.

⁵ Симеуновић, *дело из најомене* 2, стр. 182–183; Исти, *Мојиви за њравно реулисаче шумско-џривредних односа у Србији у XIX веку*, *Шумарство – часопис за дрвну индустрију* 11–12 (1964), стр. 398–399.

⁶ К. С. Ђорђевић, *Шуме у Краљевини Србији – сџоменица за свејску изложбу у Паризу 1900. џодине*, Београд 1900, стр. 13.

⁷ Б. Перуничих, *Земљина својина у Србији 1815–1845*, Београд 1977, стр. 417–425.

Управо због тога што је Уредба недовољно обрађена у науци, али и актуелности тематике заштите животне средине, постоји потреба да се да нешто исцрпнији приказ примене овог правног прописа у пракси. Свесни смо да би такав подухват био изузетно тежак. Наиме, за доношење консе-квентијих ставова о примени Уредбе, истраживач би морао да прегледа грађу свих тадашњих 17 окружних судова у периоду између 1839. и 1857, када је овај правни акт престао да важи.

То никако не значи да већ на почетку треба одустати од истраживања. Изучавање судске праксе једног од окружних судова, и то за једну годину, је неупоредиво лакши посао, а подаци које добијемо у извесној мери могу да баце нешто више светла на историју шумарства у Србији.

За такав приступ проблему определио се и аутор, па ће у даљем тек-сту бити приказана пракса Суда округа крагујевачког за 1844, као године која је претходила измени Уредбе из 1845.⁸

II

Већ летимичан увид у број кривичних поступака за горосечу пред Су-дом округа крагујевачког у 1844. показује уочљив тренд пораста броја из-вршених кривичних дела. Тако, на пример, из деловодних протокола овог суда за 1839. и 1840. сазнајемо да су тада вођена свега 3, односно 7 посту-пака за горосечу, наспрам 17 из 1844.⁹ Узрок за то, сматрамо, крије се у из-мени Уредбе од 28. марта 1843¹⁰, којом је дозвољено да се на местима где нема “неродне горе”¹¹ уз претходно одобрење кмета може сећи и жирород-на шума.

Извршиоци кривичних дела горосече су били искључиво сељаци. То је и разумљиво, јер су становници села, за разлику од грађана, имали дале-ко више разлога за сечу дрвета – израду оgrade (тзв. *врљика*), омогућавање несметаног развоја засађеним усевима, проширење граница својих имања, исхрана стоке и др.

Међу извршиоцима су се иначе, нашла и два помоћника кметова – Ев-ђеније Манојловић из Тополе и Стојан Теодоровић из Горње Раче.¹² Без

⁸ Види *Дојуну Уредбе од 23. I 1845, Зборник свих закона, уредби и уребених указа из-дајих у Кнежевини Србији* (даље = Зборник) III, Београд 1847, стр. 29–32.

⁹ Архив Србије (даље = АС), *Суд округа крагујевачког* (даље = СОК), Деловодни про-токоли за 1839, 1840 и 1844.

¹⁰ *Измена Уредбе о сечи шуме од 28. III 1843, Зборник II*, Београд 1845, стр. 354.

¹¹ Под називом “неродна гора” је дрво које не рађа жир (подвукао У. С.).

¹² Види АС, СОК 1190/1844, 3, *Списак Тойолаца који су жирородну јору секли*; СОК 1776/1844, 11, *Извод судења у њредмејшу њресџујџенија Сџојана Теодоровића, Сџојана*

обзира на то што је Манојловић проглашен невиним, ова два примера показују да су се у горосечу понекад укључивали и представници државних органа који су били задужени за чување шуме, што је додатно допринело да размере њеног уништавања буду тако велике.

Готово редовно горосечу је извршавало више сељака истовремено, тј. саизвршилаштво је много заступљеније него случајеви у којима се као учинилац појављује појединац. Свега седморици оптужених на терет је стављено да су сами извршили кривично дело - Јовану Павловићу из Баљковца, Крстану Милановићу из Шења, Лазару Павловићу из села Градац, Илији Ђорђевићу из Врбаве, Марку Мијаиловићу из Плајковца, Петру Јоксимовићу из Ресника и Филипу Тошићу из Крчмара.

Сви поступци покренути су кривичном пријавом Начелства Крагујевачког округа против извршилаца. Начелство је до података о извршеним горосечама долазило углавном преко среских начелника, али и кметова (сеоских старешина) У пријавама су били навођени извршилац кривичног дела, место из кога он долази и, у појединим случајевима, колико је дрва одсекао. Ако број одсечених дрва не би био поменут у самој пријави, онда је њој прилагана посебна исправа – списак саизвршилаца са тачним бројем стабала који су посекли.¹³

У само једном поступку горосеча се јавља у стицају са још једним кривичним делом. Неша Јовановић, из села Сушице, два пута је ударио тојагом по глави кмета Обрада Младеновића који је групу горосечаца покушао да спречи у вршењу кривичног дела.¹⁴

Премда је према члану 14 *Устројства окружних судова* (1840) месну надлежност за суђење учиниоцу имао првенствено суд места извршења кривичног дела, један поступак – против Филипа Тошића, Суд округа крагујевачког је водио као месно ненадлежан. Истини за вољу, треба рећи да је Устројство окружних судова у истој одредби као другу могућност навело да се поступак води пред судом пребивалишта оптуженог.

Гачановића, Милана Живановића, Илије Пауновића, Голуба Рисивића, Марка Радовића, Ивана Недељковића и Ситојка Недељковића Горњорачана.

¹³ Види АС, СОК 1241/1844, 3, *Списак Лица из Горње Комарице који су преко постојеће височајше уредбе Гору Жирородну ушмањивали без одобренија пред пошављене им власици*; СОК 1190/1844, 3, *Списак Тојолаца који су жирородну тору секли*; СОК 1186/1844, 10, *Списак лица из села Рабровца који су проишв височајше уредбе жирородну тору секли*; СОК 12/1844, 3, *Списак они лица који су се усудили без дозвољења сирову тору сећи*; СОК 870/1844, *Списак Село Ситојник који су жирородну тору секли преко постојеће уредбе*; СОК 689/1844, 3, *Сечење родне торе*; СОК 614/1844, 3, *Буковичани који су преко постојеће уредбе жирородну тору секли*; СОК 1098/1844, 3, *Списак Село Пласкавац који су жирородну тору секли преко постојеће уредбе.*

¹⁴ АС, СОК 2501/1844, 5, *Исказ сведока Миливоја Младеновића, Миленка Вучковића, Срећка Милошевића, Тодора Сивановића, Мијаша Марковића и Обрада Младеновића.*

Иако је Филип Тошић секао дрва у “планини страгарској”¹⁵ (која је припадала Рудничком округу, па би према томе био месно надлежан Суд округа рудничког), поступак против њега је вођен пред Судом округа крагујевачког.¹⁶ Разлози за ову делегацију месне надлежности нису нигде наведени, али највероватније се крије у чињеници да Начелство Рудничког округа, подносилац кривичне пријаве против Тошића, није познавало одредбе Устројства окружних судова.

Суд није поступао јединствено у погледу тога хоће ли оптужени чекаати суђење у притвору или на слободи. Из сачуваних поступака намеће се закључак да је први случај био чешћи. Наиме, у изреци пресуда Јованчи Стојановићу, Милошу Петровићу, Живку Петровићу, Неши Јовановићу из Сушице, Крстану Миловановићу из Шења и Лазару Павловићу из села Градац стоји да им се “апс” (притвор) урачунава у казну.¹⁷ С друге стране, Суд је пустио Марка Мијаиловића из Плајковца да се брани са слободе.¹⁸

Поступке за горосечу Суд је водио или у потпуности самостално или је био принуђен да од других органа затражи додатно ислеђење. Знатно се чешће догађало да се комплетан поступак одигра пред Судом. То је и разумљиво, јер су у већини случајева изведени докази (поготово признања оптужених) пружали довољно материјала за формирање убеђења о случају. Само у два поступка Суд је тражио да се спроведе додатно ислеђење; ради се о процесима против Филипа Тошића из Врбаве и Марка Мијаиловића.

Пошто је Тошић признао да је одсекао само 3 грма и то уз дозволу бушиначког кмета, а не 29 за колико га је теретило Начелство Крагујевачког округа, Суд је затражио од Суда округа рудничког да провери истинитост тврдње оптуженог. У случају Марка Мијаиловића спорно је било да ли је од кмета добио дозволу за сечу и је ли секао жирородну гору у свом забрану¹⁹, па је Суд замолио Начелство округа крагујевачког да то истражи.²⁰

Суд је био врло експедитиван у поступању по пријавама Начелства. Из записника саслушања на којима се налази датум види се да су оптуже-

¹⁵ По свој прилици у питању је Рудник, планина која окружује крај око Горњег Милановца, па и село Страгаре у близини тог места (подвукао У. С.)

¹⁶ АС, СОК 757/1844, *Кривични поступак против Филипа Тошића из Маслошева*.

¹⁷ АС, СОК 2501/1844, 10, *Извод суђења у смјеру и пресуду Јованче Стојановића, Милоја Петровића, Живка Петровића и Неше Јовановића Сушичана; СОК 935/1844, 5, Извод суђења у предмету пресуду Лазара Павловића из Градца Окружја Крагујевачког*.

¹⁸ АС, СОК 1098/1844, 4, *Допис Суда округа крагујевачког Начелству округа крагујевачког од 23. маја 1844.*

¹⁹ Забран је ограђени део шуме. Види В. Ст. Карацић, *Српски рјечник*, Беч 1852, стр. 164.

²⁰ АС, СОК 757/1844, 3, *Допис Суда округа крагујевачког Суду округа рудничког од 25. априла 1844; СОК 1098/1844, 4, Допис Суда округа крагујевачког Начелству округа крагујевачког од 23. маја 1844.*

ни саслушавани у року од једног до пет дана након што би против њих била поднета кривична пријава. Таква пракса у неку руку представља изненађење, с обзиром на то да су на рачун неефикасног поступања судова већ тада изрицане многобројне замерке и да средином XIX века заштити животне средине није поклањана велика пажња.

До података у вези са извршеним кривичним делима Суд је долазио посредством три врсте доказних средстава – признања, сведока и исправа. Образложења донетих пресуда говоре да су се оне најчешће заснивале на признањима, а у много мањој мери на преостала два доказна средства.

Суд је био недоследан у погледу утврђивања материјалне истине у поступку. Штавише, из сачуваних предмета не можемо да извучемо закључак на основу којих критеријума је он процењивао треба ли или не треба да се упушта у прикупљање доказа по сопственој иницијативи.

У једном случају – у поступку против Јована Павловића из Баљковца, то је учинио на иницијативу самог оптуженог, који се у жељи да докаже да је земља на којој је крчио шуми његова, позвао на сведоке Илију Партевића, Вељка Јовановића, Милана Лазаревића, Арсенија Јовановића и Јола Јовановића.²¹ Међутим, у поступцима против Марка Мијаиловића и Филипа Тошића, додатно ислеђење је сасвим сигурно спровео самоиницијативно, пошто окривљени нису понудили никакве доказе за своје тврдње.²²

Пракса Суда постаје још нејаснија ако се осврнемо на поступак против Илије Ђорђевића. Наиме, у образложењу пресуде Ђорђевићу Суд је навео да се исказ оптуженог, како је врљике које је продао извесном Милошу Јаковљевићу исекао од клада пронађених у планини, не може прихватити јер је **наведеније његово неверојатно, и што он то никаквим сведочанством подкрепио није** (подвукао У. С.).²³ И поред свих настојања да пронађемо минимум заједничких обележја случајева у којима је Суд поступио на један, односно други начин, нисмо успели да их пронађемо.

²¹ АС, СОК 3020/1844, 3, *Испий над Јованом Павловићем из Баљковца ср. Гр. окр. овој који је 40 жирородни шумара у шуми обштинској осекао данас 22. Ноем. 1844. год. држан.*

²² АС, СОК 1098/1844, 4, *Допис Суда окруја крајујевачкој Начелству окруја крајујевачкој од 23. маја 1844;* СОК 757/1844, 3, *Допис Суда окруја крајујевачкој Суду окруја рудничкој од 25. априла 1844.*

²³ АС, СОК 1223/1844, 8, *Извод суђења у иредмећу иресџуљенија Илије Ђорђевића из Врбаве окружија овој. Иначе, Суд је исти аргумент употребио доносећи пресуду Филипу Тошићу, али је у његовом случају то далеко разумљивије, пошто је овај оптужени дао два противречна исказа; први, у коме је рекао да је сам одсекао 3 грма уз дозволу бушиначког кмета, и други, где је казао како је сам посекао 10 грмова. Види АС, СОК 757/1844, 7, *Испий над Филипом Тошићем из Маслошева збој шпоја шпо је жирородну тору секао учињен;* СОК 757/1844, 8, *Продужен испий над Филипом Томићем 18. Априлија испе године.* Због такве противречности, Суд је заиста могао лако да стекне уверење да ниједан од исказа није истинит.*

Осим тога, у вези са извођењем доказа запажа се логичан след догађаја – сведоци и исправе су коришћени у поступцима само ако Суд не би доbio признање оптуженог или ако је он кривицу само делимично признао. Тако су у поступку против Живка Петровића, Јованче Стојановића, Милоја Петровића, Неше Јовановића, Димитрија Живковића, Јована Станковића и Саве Стојановића, који су тврдили да у десимировачкој шуми нису секли сирово већ суво грмље, као сведоци саслушани сведоци Миливоје Младеновић, Срећко Милошевић, Тодор Стевановић, Мијаило Марковић, Обрад Младеновић и Миленко Вучковић.²⁴

Судећи по записницима саслушања, у поступцима где је за горосечу било оптужено више лица, сви саоптужени су саслушавани истог дана. Од евентуалног признања је зависило да ли ће оптужени бити саслушан једном или више пута. Саслушање које би се завршило потпуним признањем оптуженог одмах се завршавало.

Насупрот томе, када би он порицао извршење кривичног дела или га пак само делимично признао, понекад је био саслушаван и по два пута. Нема сумње, Суд је очекивао да ће другим испитивањем извршити психички притисак на оптуженог и натерати га на признање, поготово ако би га том приликом суочио с доказима који стоје против њега. По правилу, Суд је доносио одлуку да изведе друге доказе тек ако ни накнадно саслушање не би дало резултате.

Први случај накнадног саслушања сусрећемо у поступку против Димитрија Степановића, Вучка Ајдуковића, Милана Ристића, Ђорђа Ристића, Уроша Обрадовића, Радосава Милосављевића и Милета Бојића из Горње Комарице, који су тврдили да су дрвеће секли у својим њивама, а не у општинским шумама. Изричито наводећи да не верује њиховим исказима, Суд их је испитао и други пут.²⁵

Два пута је, као што смо већ видели, саслушан и Филип Тошић, као и Стојан Тодоровић, Стојан Гачановић, Милош Живановић, Иван Недељковић, Илија Пауновић, Голуб Ристић, Марко Радовић и Стојко Недељковић. На овакав потез Суд се очигледно одлучио сматрајући да су неки од њих умањили број дрвећа који су одсекли.²⁶

²⁴ Види АС, СОК 2501/1844, 3–4, *Исјини над Живком Пејровићем, Јованчом Сјојановићем, Милојем Пејровићем, Нешом Јовановићем и Димитријем Живковићем, Јовом Сјанковићем и Савом Сјојановићем Судом окр. Крајугевачкој 3. окт. 844. год учињен; СОК 2501/1844, 7, Саслушање ојарничкој кметиа Обрада Младеновића пред Судом округа крајугевачкој од 3. октобра 1844.*

²⁵ АС, СОК 1241/1844, 8, *Продужење исјиниа над горосечцима Комаричанима.*

²⁶ АС, СОК 1776/1844, 4–7, *Исјини над Сјојаном Теодоровићем, Сјојаном Гачановићем, Милошем Живановићем, Иваном Недељковићем, Илијом Пауновићем, Голубом Ристићем, Марком Радовићем, Сјојком Недељковићем и Првулом Живковићем Рачанима данас*

Два примера нас наводе на закључак да је Суд посезао за другим доказним средствима само ако није било признања. Горњокомаричанима је Суд запретио да ће, ако не признају извршење кривичног дела, истражити случај преко среског начелника и горњокомаричког шумара.²⁷ Исто тако, пошто Филип Тошић ни након другог саслушања није признао да је одсекао 29 грмова, Суд округа рудничког је примио допис којим је замољен да поводом овог случаја спроведе истрагу.²⁸

Саслушања су кратко трајала. Структура постављаних питања, међутим, није увек била иста. Начелно, саслушања бисмо са становишта ревности Суда у утврђивању свих околности извршеног дела могли да поделимо на потпуна и непотпуна.

Потпуна саслушања су она у којима су окривљенима постављана 3 питања, и то тако што би најпре били упитани за личне податке (име, презиме, старост и брачно стање), потом за разлог довођења пред суд и, најзад, да кажу колико су дрва посекали, где, са чијом дозволом су то урадили и за шта су употребили посечену грађу.

О непотпуним саслушањима говоримо онда када им недостаје неко од наведених питања, у последњем, суштинском питању, изостаје неки од елемената (на пример, оптужени није питан да ли је за сечу тражио дозволу) или пак и једно и друго. Записници нам сведоче да су потпуна саслушања чешћа од непотпуних, што говори да је Суд у већини случајева био посвећен стицању заокружене слике о извршењу кривичног дела.

Разлози за формулацију питања потпуних саслушања су јасни – од броја посечених дрва је, према указу кнеза Михаила Обреновића од 1. априла 1840, зависило колики износ новчане казне ће учинилац платити.²⁹ Исто тако, један распис Министарства унутрашњих дела из 1841. је предвиђао да свако може уз пристанак кмета да сече шуму која се налази у његовој њиви, али не и ону ван ње³⁰ и напослетку, члан 2 Уредбе је прописивао да се густа родна гора може сећи само за дрвну грађу (јапију).³¹ Суд је, дакле, желео да истраживањем свих ових околности, сазна све о случају.

Ипак, није увек било тако и на неким местима наилазимо непотпуна саслушања. И она се међу собом разликују. Нека су се састојала од само

24. јулија 844. год. у Крајујевцу; СОК 1176/1844, 7–8, *Продужење исјийа над ѱоросеццима Гоњорачанима*.

²⁷ АС, СОК 1241/1844, 8, *Продужење исјийа над ѱоросеццима Комаричанима*.

²⁸ АС, СОК 757/1844, 8, *Продужен исјий над Филипом Тошићем 18. Ајрилија истје године*; СОК 757/1844, 3, *Дойис Суда округа крајујевачкој Суду округа рудничкој од 25. ајрила 1844*.

²⁹ Види *Указ кнеза Михаила Обреновића од 1. IV 1840. Зборник II*, Београд 1845, стр. 4.

³⁰ Види Перуничкић, *нав. дело*, стр. 420–421.

³¹ *Зборник I*, Београд 1840, стр. 101.

једног питања. Тако, у поступку против Глише Миловановића, Живка Поповића, Саве Јеремића, Бранка Поповића, Павла Недељковића, Петра Недељковића, Василија Стевановића и Марка Дмитровића из Шума окривљенима је постављено само једно питање – колико су грмова одсекли, а само то питање су на првом саслушању упитани и Филип Тошић и Стојко Недељковић.³² Бранку Бугарину из Рогојевца постављено је само питање ко му је дао дозволу да исече 4 грама. Ресничанин Петар Јоксимовић добио је кратко и јасно питање – да ли је одсекао 10 жирородних стабала као што га је окривило Начелство, али се Суд само на томе и задржао.³³

Нешто потпунија су била саслушања од два питања – колико је грмова окривљени одсекао и где. То су били упитани Сава Јеремић, Бранко Поповић, Стојан Тодоровић, Стојан Гачановић, Милош Живановић и Иван Недељковић.³⁴

У трећу групу непотпуних саслушања спадају она којима недостаје само једно питање да би била потпуна, при чему се то питање разликује од случаја до случаја. Тако је Суд, саслушавајући Крсмана Милановића из Шења, пропустио да га пита где је секао дрвеће. С друге стране, од Вићентија Радојевића, Милије Павловића, Аћима Ранисављевића, Радосава Јанића, и Мијаила Јанића није тражено да кажу ко им је дозволио сечу.³⁵

³² АС, СОК 689/1844, 5–6, *Исјий над Глишом Миловановићем из Шума од 50 година сјтарим учињен 7. Ајрила 1844; Исјий над Живком Појовићем из Шума 7. Ајрила 1844. од 30. година сјтарим учињен; Исјий над Павлом Недељковићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. од 31. године сјтарим, учињен; Исјий над Пејром Недељковићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. 20. година сјтарим, учињен; Исјий над Василијем Сјевановићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. од 30. год. сјтарим, учињен; Исјий над Марком Дмитријовићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. од 35 година сјтарим учињен; СОК 757/1844, 7, Исјий над Филијом Тошићем из Маслошева збој шјоја шјо је жирородну јору секао, учињен; СОК 1776/1844, 6, Исјий над Сјојаном Теодоровићем, Сјојаном Гачановићем, Милошем Живановићем, Иваном Недељковићем, Илијом Пауновићем, Голубом Рисјићем, Марком Радовићем, Сјојком Недељковићем и Првулом Живковићем Рачанима данас 24. јулија 844. год. у Крајјевцу.*

³³ АС, СОК 12/1844, 5, *Исјий Судом окр. Крајјевачкој над Бранком Бугарином из Ројојевца учињен за шјо шјо је он са селанима својим без дозвољења жирородну јору секао; СОК 260/1844, 3, Исјий над Пејром Јоксимовићем из Ресника.*

³⁴ АС, СОК 689/1844, 5, *Исјий над Савом Јеремићем 7. Ајрила 1844. год од 20. год. сјтарим учињен; Исјий над Бранком Појовићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. 30. година сјтарим, учињен; СОК 1776/1844, 4–6, Исјий над Сјојаном Теодоровићем, Сјојаном Гачановићем, Милошем Живановићем, Иваном Недељковићем, Илијом Пауновићем, Голубом Рисјићем, Марком Радовићем, Сјојком Недељковићем и Првулом Живковићем Рачанима данас 24. јулија 844. год. у Крајјевцу.*

³⁵ АС, СОК 228/1844, 3, *Исјий над Крсјаном Милановићем из Шења окр. овој среза Гружанској збој шјо је 3. јрма жирородни одсекао; СОК 1186/1844, 1–3, Исјий над Вићеншијем Радојевићем Пејром Новаковићем Милијом Павловићем Пејром Вићеншијевићем Јаћимом Ранисављевићем Јованом Јанићем Мијаилом Јанићем Јоксимом Вићеншијеви-*

Врло ретко се догађало да окривљеном буде постављено више од три питања и то би се, сасвим логично, догађало једино ако је потреба за тим произлазила из садржине његовог исказа. Када је Илија Ђорђевић рекао да је одсекао свега 5 грмова, судије су га прво упитале колико је, у том случају, врљика продао Антонију Гавриловићу. Пошто се ни одговор на то питање није чинио вероватним, Суд је од њега затражио да каже где су му 1100 врљика које је требало да прода сељаку Милоју Јаковљевићу, као и на ком месту је одсекао те врљике. Најзад, Ђорђевић је упитан и где му је 800 врљика које је његов син обећао неком кројачу Јовану за одело.³⁶

Слично, Суд је прибегавао суочавању окривљених с доказима само онда када се њихов исказ разликовао од података који су били наведени у пријавама Начелства. При томе, судије су се у већини ситуација ограничиле на прост одговор окривљеном да докази којима располажу говоре другачије него његов исказ. Међутим, било је и саслушања где је окривљенима забрањено тежом казном ако не признају кривицу, односно обећања да ће им се признање узети као олакшавајућа околност приликом доношења пресуде.

Први пример простог суочавања окривљеног с доказима пружа саслушање Живка Петровића из Сушице. Он је, упитан за разлог хапшења, одговорио да је нашао сирово грање које су искрчили Десимировчани и однео га кући. Након тога, Суд му је предочио да располаже сазнањима да је он у десимировачкој шуми одсекао један сиров грм. Сличан случај догодио се и у поступку против Филипа Тошића. Када је окривљени дао исказ да је одсекао 3 грма уз дозволу бушиначког кмета, Суд га је упозорио да је према његовим сазнањима број посечених грмова 29. Реагујући на тврдњу Василија Стевановића из Шума да је одсекао 7 грмова, судије су му казале да је дознао да је реч о цифри од 10 и опоменуле да говори истину³⁷

Постоје три случаја обећања поштравања, тј. ублажавања казне. Горњокомаричанима, који су тврдили да су секли дрвеће у сопственим њивама а не у општинској шуми, Суд је запретио да ће им казну двоструко поштрити ако не признају извршење кривичног дела. У другом случају, по-

ћем и Радосавом Јанићем Рабровчанима Ђоросечцима Судом окр. Крађујевачкој 26. маја 844. год. учињен.

³⁶ АС, СОК 1223/1844, 5–6, *Исјий над Илијом Ђорђевићем из Врбаве који је жиро-родну јору без дозвољења надлежне власти уштамањивао Судом окр. Крађујевачкој 30. маја 1844. године учињен.*

³⁷ Види АС, СОК 2501/1844, 3–4, *Исјий над Живком Пејровићем, Јованчом Сїојановићем, Милојем Пејровићем, Нешиом Јовановићем и Димитријем Живковићем, Јовом Сїанковићем и Савом Сїојановићем Судом окр. Крађујевачкој 3. окт. 844. год учињен; СОК 757/1844, 7, Исјий над Филипом Тошићем из Маслошева збој шїоа шїо је жиро-родну јору секао учињен. СОК 689/1844, 6, Исјий над Василијем Сїевановићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. од 30 год сїарим учињен.*

ступку против Марка Мијаиловића, Суд је на исказ окривљеног покушао да утиче алтернативно – наводећи да ће признањем себи ублажити казну, а непризнавањем пооштрити. Један поступак доноси само обећање блаже казне, и то онај вођен против Филипа Тошића.³⁸

Наравно да такав поступак не би био оправдан ни у случају да се радило о стварним извршиоцима кривичних дела, али постаје још неоправданији ако узмемо у обзир да је касније утврђено да су и искази Горњокомаричана и Мијаиловића били истинити. Суд је, дакле, својим поступањем могао да застраши невина лица, наведе их на признање и тако одлучујуће допринесе њиховој осуди, а управо то је по сваку цену био дужан да избегава.

У појединим саслушањима наилазимо и на питање окривљеном да ли је претходно био хапшен и осуђиван. Врло интересантно, такво питање видимо само на записницима саслушања оптужених-појединаца, а нема га ни у једном од поступака против саоптужених. Наравно, то може бити и резултат пропуста писара да га унесе у записник, али и резултат смишљене активности Суда да се уштеди на времену.

Наизглед јасан – јер би претходна хапшења и осуђиваност требало да представљају отежавајуће околности приликом одмеравања казне, циљ ове праксе постаје нејасан када се осврнемо на образложења пресуда оптуженима којима је то питање постављено. Изреке пресуда Јовану Павловићу, Лазару Павловићу, Крстану Милановићу, Марку Мијаиловићу и Петру Јоксимовићу, упитаним јесу ли већ хапшени и осуђивани, не садрже ни реч о томе како су одговори на то питање утицали на одлуку Суда какву ће им казну изрећи.³⁹ Због тога се ово, иначе врло смислено питање, у овим случајевима показало као бесмислено.

Потребно је рећи и реч, две о самој техници испитивања. Ни она, баш као ни структура постављаних питања није једнообразна. Већи део окривљених је испитан на коректан начин, без капциозних питања. Али то не значи да њих уопште није било. Напротив, у складу са духом времена у коме су саслушања обављана, она су била релативно честа.

Најпре, свако питање на саслушањима у поступку против Глише Миловановића, Живка Поповића, Саве Јеремића, Бранка Поповића, Павла Не-

³⁸ АС, СОК 1241/1844, 8, *Продужење испитија над горосечцима Комаричанима*; СОК 1198/1844, 8, *Продужење испитија над Марком Мијаиловићем Горосечцем*; СОК 757/1844, 7, *Испитиј над Филипом Тошићем из Маслошева збој штоа шћо је жирородну јору секао учињен*.

³⁹ АС, СОК 3020/1844, 5, *Допис Суда окруја крајујевачкој Начелсџву окруја крајујевачкој од 24. новембра 1844*; СОК 935/1844, 5, *Извод суђења у предмету пресџуџьенија Лазара Павловића из Градџа окруџија Крајујевачкој*; СОК 228/1844, 4, *Извод суђења у предмету пресџуџьенија Крџана Миловановића из Шења*, СОК 1098/1844, 9, *Допис Суда окруја крајујевачкој Начелсџву окруја крајујевачкој од 28. јуна 1844*; СОК 260/1844, 4, *Допис Суда окруја крајујевачкој Начелсџву окруја крајујевачкој од 16. фебруара 1844*.

дељковића, Петра Недељковића, Василија Стевановића и Марка Дмитровића би се могло без икакве резерве означити као капциозно. Наиме, сви окривљени су упитани колико су грмова одсекли, а да им претходно уопште није постављено питање јесу ли то учинили.

Капциозна питања срећемо и у саслушањима Марка Радовића и Стојка Недељковића. Суочавајући Радовића са доказима који су против њега постојали, Суд му је дао до знања да зна како је посекао 10 грмова у општинској шуми и питао га **са чијом дозволом је то урадио** (подвукао У. С). Готово идентично је изгледало испитивање Недељковића. Без икаквог увода, судије су му казале како им је “дошло до знања” да је одсекао 8 грмова у општинској шуми и тражиле да каже **од кога је добио дозволу за то** (подвукао У. С.).⁴⁰

Сви оптужени су се пред судом бранили сами. Нико није ангажовао пуномоћника, што је и логично. Неки од извршилаца су, као што ћемо у даљем тексту видети, шуму секли из “велике потребе”, што нас упућује на лоше материјално стање. У ситауцији где неко ради обезбеђења голе егзистенције треба да крчи шуму да би дошао до земље, свакако не може ни да помисли да издвоји средства за браниоца.

Занимљива чињеница, готово незамислива у данашње време, је да ни један од окривљених није порицао саму радњу извршења кривичног дела.

Постоји неколико могућих објашњења зашто је тако. Прво, да су у већини случајева сведоци затекли оптужене у извршењу дела, па да су они стога сматрали да порицање нема никакве сврхе. Поред тога, вероватно су се, сасвим оправдано, бојали да би негирање довело до изрицања строже казне. На крају, четрдесете године XIX века су доба патријархалног васпитања, када људи и лагање у свакодневним односима сматрају за врло тешку повреду морала. Тим пре је било теже лагати пред судом као једним од најзначајнијих државних органа.

То никако не значи да оптужени нису покушавали да се одбране од оптужби које су им стављане на терет. Један део њих је изнео аргументе у

⁴⁰ АС, СОК 689/1844, 5–6, *Исџић над Глишом Миловановићем из Шума од 50 година сџарим учињен 7. Ајрила 1844*; *Исџић над Живком Појовићем из Шума 7. Ајрила 1844. од 30. година сџарим учињен*; *Исџић над Павлом Недељковићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. од 31. године сџарим, учињен*; *Исџић над Пејтром Недељковићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. 20. година сџарим, учињен*; *Исџић над Василијем Сџевановићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. од 30. год. сџарим, учињен*; *Исџић над Марком Дмијровићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. од 35 година сџарим учињен*; *Исџић над Савом Јеремићем 7. Ајрила 1844. год од 20. год. сџарим учињен*; *Исџић над Бранком Појовићем из Шума 7. Ајрила 1844. год. 30. година сџарим, учињен*; СОК 1776/1844, 6, *Исџић над Сџојаном Теодоровићем, Сџојаном Гачановићем, Милошем Живановићем, Иваном Недељковићем, Илијом Пауновићем, Голубом Рисџићем, Марком Радовићем, Сџојком Недељковићем и Првулом Живковићем Рачанима данас 24. јулија 844. год. у Крајујевицу.*

своју одбрану, који се могу поделити у две групе. Оптужени прве групе покушавали су да нађу неки основ који би их, и поред извршења радње кривичног дела, ослободио казне. Међу њима учачамо две подгрупе; једни су се позивали на дозволу неког државног органа, најчешће кмета, док се одбрана других заснивала на тврдњама да су сечу вршили у својим њивама или забранима, а не општинским шумама.

Друга група није негирала ни извршење радње кривичног дела, нити сопствену одговорност, али је на разне начине настојала да их релативизује. Она се такође може поделити на две мање целине.

Првој припадају оптужени који су кривично дело представљали лакшим него што јесте умањујући број посечених стабала. Јасан је разлог оваквог поступања; мада највероватније нису знали за указ кнеза Михаила из 1840, према коме је износ новчане казне за горосечу зависио од броја одсечених стабала, здраворазумски су претпостављали да ће за мању количину бити блаже кажњени него за већу.

У другу групу можемо сврстати оне извршиоце који су као оправдање за сечу наводили важну олакшавајућу околност – тешко материјално стање. Њихово казивање требало је да умекша строгост Суда, који би увидео како су секли дрво ради задовољавања елементарних потреба, а не из сопственог хира и зарад луксузног живота.

Наравно, ову поделу треба прихватити условно. Нису биле ретке ситуације у којима се неки оптужени бранио наводећи два, па и више аргумената истовремено. Она се базира на ономе што се у одбрани појединих оптужених појављује као претежан, а никако не и једини аргумент.

Горњорачанин Стојан Тодоровић је тврдио да је 12 грмова из своје њиве одсекао уз одобрење свог кмета. На овом месту се треба подсетити да је сагласност кмета у своју одбрану изнео и Филип Тошић. Бранко Бугарин, Рогојевчанин, је на питање с чијом је дозволом секао шуму, одговорио да је то чинио уз дозволу сеоског старешине. Дозвола кмета требало је (и касније ће се показати да заиста и јесте) да ослободи од одговорности и Јована Павловића, који се на њу позвао. Један оптужени се бранио само делимичним одобрењем. Ради се о Сави Јеремићу, који је изјавио да му је кмет одобрио сечу 4 од укупно 10 грмова који су му стављени на терет.⁴¹

⁴¹ АС, СОК 1776/1844, 4, *Исјий над Сјојаном Теодоровићем, Сјојаном Гачановићем, Милошем Живановићем, Иваном Недељковићем, Илијом Пауновићем, Голубом Рисјићем, Марком Радовићем, Сјојком Недељковићем и Првулом Живковићем Рачанима данас 24. јулија 844. год. у Крађујевицу*; СОК 757/1844, 7, *Исјий над Филипјом Тошићем из Маслошева збој шјоја шјо је жирородну јору секао учињен*; СОК 3020/1844, 3, *Исјий над Јованом Павловићем из Баљковца ср. гр. окр. овој који је 40 жирородни шумара у шуми обшјинској осекао 22. Ноем. 1844. год. држан*; СОК 689/1844, 5, *Исјий над Савом Јеремићем 7. Айрила 1844. год од 20. год. сјарим учињен*.

Међу онима који су умањивали број посечених стабала налазио се Петар Јоксимовић. Када му је Суд поставио питање да ли је одсекао 10 грмова, као што га је теретило Начелство, он је спустио број на 7. Исто је поступио и Ђорђе Ристић; који је на питање Суда рекао да је одсекао не 26, него 18 грмова. Урош Обрадовић, окривљени у истом поступку као и Ристић, признао је одсецање 15 грмова, али не и 25, колико му је стављано на терет. Према наводима Јоскима Вићентијевића, њему се могло пребацити одсецање 3, а не 4 дрвета. Тополац Обрад Осаћанин, окривљен за сечу 10 дрва, признао је да је одсекао само 6.⁴²

Милан Ристић, Ђорђе Ристић, Урош Обрадовић, Милосав Мијаиловић и Милета Бојић су, правдајући се за извршење горосече, нагласили како им је за тај поступак зелено светло дала извесна комисија.⁴³ О каквој је комисији је реч и с каквим задатком је деловала није нам познато. Лако је могуће да је у питању нека од комисија послатих ради разграничења атара два или више села, које нису ретка појава у овом периоду.

Читав низ оптужених бранио се исказима да су дрва секли у својим њивама, узгред додајући од када поседују те њиве. Тако је, рецимо, Вучко Ајдуковић у исказу пред Судом навео да је у сопственој њиви, коју има већ 12 година “обалио” (одсекао) 11 грмова. Марко Ристић је пак, на земљишту које је у његовом поседу било 10 година, посекао 4 грма. У својој њиви дрва је, према сопственом исказу секао и Иван Недељковић. Признање није изостало ни у случајевима Димитрија Исаковића и Степана Констандиновића из Ратара, али су и они истакли како су грмове секли у својим њивама.⁴⁴

⁴² АС, СОК 260/1844, 3, *Исїиї над Пеїром Јоксимовићем из Ресника*; СОК 1241/1844, 6, *Исїиї над Димїїријем Сїеїановићем, Вучком Ајдуковићем, Миланом Рисїићем, Ђорћем Рисїићем, Урошем Обрадовићем, Радосавом Милосављевићем, Милеїом Бојићем из Горњи Комарица окружија ової који су жирородну їору без дозвољења надлежне власїи секли Судом окруїа Країујевачкої учињен*; СОК 1186/1844, 3, *Исїиї над Вићенїијем Радојевићем, Пеїром Новаковићем, Милијом Павловићем, Пеїром Вићенїијевићем, Јаћимом Ранисављевићем, Јованом Јанићем, Мијаилом Јанићем, Јоксимом Вићенїијевићем и Радосавом Јанићем Рабровчанима їоросечцима Судом окр. Країујевачкої 26. маја 844. їод. учињен*; СОК 1190/1844, 3, *Сїисак Тоїолоца који су жирородну їору секли*; СОК 1190/1844, 6, *Саслушање Тоїолца Обрада Осаћанина*.

⁴³ АС, СОК 1241/1844, 5–7, *Исїиї над Димїїријем Сїеїановићем, Вучком Ајдуковићем, Миланом Рисїићем, Ђорћем Рисїићем, Урошем Обрадовићем, Радосавом Милосављевићем и Милеїом Бојићем из Горњи Комарица окр. ової који су жирородну їору без дозвољења надлежне власїи секли Судом окр. Країујевачкої учињен*.

⁴⁴ АС, СОК 1241/1844, 5, *Исїиї над Димїїријем Сїеїановићем, Вучком Ајдуковићем, Миланом Рисїићем, Ђорћем Рисїићем, Урошем Обрадовићем, Радосавом Милосављевићем и Милеїом Бојићем из Горњи Комарица окр. Ової који су жирородну їору без дозвољења надлежне власїи секли Судом окр. Країујевачкої учињен*; СОК 1776/1844, 5, *Исїиї над Сїојаном Теодоровићем, Сїојаном Гачановићем, Милошем Живановићем, Ива-*

Оптужени који су призивали у помоћ материјалну оскудицу чинили су то у различитим формулацијама, али увек тако да се јасно видело да их је сиромаштво натерало на извршење кривичног дела. Примера ради, Лазар Павловић је, признајући да је у општинској шуми одсекао 4 жирородна грма, додао да је то урадио “због потребе своје велике”. На сличан начин се изјаснио и Марко Дмитровић; у исказу је навео да јесте секао дрвеће, али на својој крчевини јер има мало земље. Јоксим Вићентијевић из Рабровца је покушао да умилостиви судије исказом да је одсекао 3 дрвета из општинске шуме зато што му је требало за кућу. Три дрвета које су му раније дали (не помиње ко), нису му били довољни.⁴⁵

Сведоци су саслушани у свега 4 поступка. Одлуку да их позове Суд је у једном случају донео на изричит захтев оптуженог, који је поименце навео ко може да потврди истинитост његовог исказа. И у другим поступцима за позивање сведока је био “заслужан” сам оптужени, али не тако што су они сами тражили да неко буде саслушан, већ зато што је из њихових исказа логички произлазило да би за стицање потпуног сазнања о случају било неопходно извођење те врсте доказа.

Прва ситуација среће се у поступку против Јована Павловића, а друга у поступцима против Сушичана, Рогојевчана и Тополаца. Пошто је прва већ била предмет обраде када смо говорили о утврђивању материјалне истине, сада ћемо се задржати само на другој.

Пошто су Сушичани тврдили да у десимировачкој шуми нису секли сирово грмље него суво, доведени су сведоци из чијих се исказа видело да је пријава Начелства Крагујевачког округа ипак верно одражавала чињенично стање. Сведок Миливоје Младеновић је тврдио да је видео како је Неша Божић (вероватно циља на Нешу Јовановића, примедба У. С.) одсекао једно сирово дрво. Миленко Вучковић је посведочио да је опазио Нешу Јовановића, Јованчу Стојановића и слугу механције Тричка у тренутку док су секли сирову шуму. Од мање користи било је сведочење Срећка Милошевића, Тодора Стевановића, Мијаила Марковића и Обрада Младе-

ном Недељковићем, Илијом Пауновићем, Голубом Рисџићем, Марком Радовићем, Ситојком Недељковићем и Првулом Живковићем Рачанима данас 24. јулија 844. год. у Крајујевцу; СОК 1209/4–5, Исџић над Мијаилом Сџарчевићем, Сџејаном Консџадиновићем и Димитријем Јоксимовићем из Рајџара који су жирородну џору без џрејџиџа надлежне власџи џуџамањџвали Судом окр. Крајујевачкој 29. маја 844. учџен.

⁴⁵ АС, СОК 935/1844, 3, *Исџић над Лазаром Павловићем из Градџа среза Лејџеничкој који је 4 жирородна грма без дозвољења одсекао; СОК 689/1844, 6, Исџић над Марком Дмитровићем из Шума 7. ајрила 1844. год. од 35. година сџарџим учџен; СОК 1186/1844, 5, Исџић над Вићџиџијем Радојевићем Пејџром Новаковићем Милијом Павловићем Пејџром Вићџиџијевићем Јаџимом Ранисављевићем Јованом Јанићем Мијаилом Јанићем Јоксимом Вићџиџијевићем и Радосавом Јанићем Рабровчанима џоросецџима Судом окр. Крајујевачкој 26. маја 844. год. учџен.*

новића, који су у исказима споменули само да су видели сирова дрва на колима оптужених.⁴⁶

У осталим поступцима искази сведока су, међутим, ишли у прилог окривљенима. Рогојевачки кмет Павле Јовичић је пред Судом казао како је заиста дао дозволу својим сељацима да секу шуму за потес. Сведочење начелника Јасеничког среза Јована Концуловића било је од користи Тополцима, јер је навео да су шуму секли у сопственим забранима.⁴⁷

Ако је веровати записницима саслушања, само су сведоци из поступка против Сушичана положили заклетве на своје исказе.⁴⁸

Без обзира на то што ни исправе, баш као ни сведоци, у поступцима нису често коришћене, то никако не значи да су биле без икаквог значаја. Употребљаване су како приликом испитивања оптужених, тако и у поступку доношења пресуде.

Несумњиво, спискови са бројем одсечених дебала су за Суд представљали полазну основу за утврђивање чињеничног стања. То се јасно види из чињенице да је Суд прибегавао суочавању оптужених са подацима из спискова у ситуацијама када су у исказима умањивали број посечених стабала или наводили да су обављали сечу на за то дозвољеним местима. Тако је Суд позвао Марка Мијаиловића да каже истину где је секао дрвеће будући да, на супрот његовом исказу, допис Начелства открива да је то чинио у општинској шуми.⁴⁹

Исправе су се показале као још важније доказно средство у оним слушајевима где није постојао други начин за стицање потпуног сазнања о извршеним делима. Као такве, биле су један од најбитинијих основа на којима су се заснивале пресуде појединим лицима.

Ситуација у поступку против Илије Ђорђевића изгледала је привидно безизлазна – он сам знатно је смањивао број одсечених стабала, а није било сведока који би могли да потврде наводе оптужбе. Али Суд је у доношењу пресуде узео у обзир извештај начелника Гружанског среза, у коме је било наведено да је шумар Горње Груже Лазар Лукић оптужио Ђорђевића за сечу 20 стабала. Како других доказа, који би у одсуству признања били довољни за осуду, није било ни у поступку против Филипа Тошића, Суд је засновао осуђујућу пресуду између осталог и на неком писму Суда округа рудничког, највероватније о резултатима спроведене истраге против оптуженог.⁵⁰

⁴⁶ АС, СОК 2501/1844, 5, *Исказ сведока Миливоја Младеновића, Миленка Вучковића, Срећка Милошевића, Тодора Сџевановића, Мијаила Марковића и Обрада Младеновића.*

⁴⁷ АС, СОК 12/1844, 6, *Исказ сведока Павла Јовичића; СОК 1190/1844, 8, Исказ сведока Јована Концуловића.*

⁴⁸ АС, СОК 2501/1844, 5, *Исказ сведока Миливоја Младеновића, Миленка Вучковића, Срећка Милошевића, Тодора Сџевановића, Мијаила Марковића и Обрада Младеновића.*

⁴⁹ АС, СОК 1198/1844, 8, *Продуженије исписи над Марком Мијаиловићем Ђоросецем.*

⁵⁰ АС, СОК 1223/1844, 8, *Извод суђења у смотрењу њресџуљенија Илије Ђорђевића из Врбаве окружја овог; 757/1844, 12, Извод суђења у њредмеџу њресџуљенија Филија Тошића из Маслошева овог окружја.*

Након окончања доказног поступка Суд је приступао доношењу пресуде. И овде се се он, у принципу, одликовао једнаком експедитивношћу као приликом отпочињања поступка. Неке пресуде су чак донете истог дана када је обављено и саслушање оптужених, а размак између те две радње је углавном био између једног и седам дана. Од овог правила постоји један изузетак. У поступку против Филипа Тошића пресуда је донета два и по месеца после његовог другог саслушања. Ово одуговлачење може се објаснити потребом спровођења додатне истраге, због које је био принуђен да одложи доношење пресуде.⁵¹

У поступцима су изрицане две врсте пресуда – ослобађајућа и осуђујућа. Ослобађајућа пресуда је изрицана у случајевима када су оптужени успели да докажу да су секли дрвеће на својој земљи. С друге стране, на осуђујуће пресуде наилазимо тамо где је сеча извршена у општинској шуми. Суд је, иначе, изрицао две врсте осуђујућих пресуда. Код прве, чешће, оптужени је проглашаван кривим и изрицана му је казна. У случају других, такође би била утврђена кривица оптужених, али су они ослобађани казне.

Ослобађање од казне долази као последица субјективних околности на страни оптуженог – старости или болести, услед којих не би могли да издрже телесну казну, изричану њиховим саоптуженима. Болест је навела Суд да ослободи казне Петра Боричића и Јована Вучићевића из Буковика, а старост да тако поступи у случају Василија Радоњића из истог места.⁵²

У осуђујућим пресудама казне су изрицане кумулативно. Уз новчану, осуђени је морао да претрпи или телесну казну, или би му била изречена казна затвора, или је пак био лишен звања. Телесна казна се изрицала најчешће, што је и разумљиво будући да је према указу кнеза Михаила из 1840. управо она била предвиђена за горосечу. О казни затвора можемо говорити онда када је осуђенима издржани притвор урачунаван у казну (видети напред). Само један оптужени, Стојан Тодоровић, осуђен је на лишење звања.⁵³ Таква одлука суда била је у складу са чланом 26 Устројства окружних судова; будући помоћник кмета, Тодоровић није могао да буде кажњен батинањем.

Суд није осуђенима признавао осуђенима никакве олакшавајуће околности, чак ни признање. У два поступка, међутим, налазимо једну те исту

⁵¹ АС, СОК 757/1844, 8, *Продужен исјий над Филипџом Тошићем 18. априла исје године*; СОК 757/1844, 12, *Извод суђења у њредмеју њресџуџењија Филипџа Тошића из Маслошева овој окружија*.

⁵² АС, СОК 614/1844, 6, *Извод суђења у њредмеју кривице сељана Буковика у срезу јасеничком окр. Крајџевачкој*.

⁵³ АС, СОК 1776/1844, 11, *Извод суђења у њредмеју њресџуџењија Сџојана Тодоровића, Сџојана Гачановића, Милоша Живановића, Илије Пауновића, Голуба Рисџића, Марка Радовића, Ивана Недељковића и Сџојка Недељковића Горњорачана*.

отежавајућу околност. Она не проиходи из својстава осуђених или пак околности извршења кривичних дела, већ једне опште тенденције у друштву везане за горосечу. Суд је, наимер, напоменуо да се број ових кривичних дела увећава, због чега је потребно да се учиниоци строго казне.⁵⁴ Овакав поступак представља пример генералне превенције као сврхе кажњавања *par excellence*; у намери да спречи све распрострањенију горосечу у свом округу, Суд је посегнуо за најделотворнијим механизмом који му стоји на располагању – строгим казнама.

Број удараца код изречених телесних казни није прелазео 50 (према члану 22 Устројства окружних судова могло се изрећи највише 100). Треба напоменути и да казне не варирају увек довољно у зависности од околности извршеног кривичног дела. Тако је, на пример, иста телесна казна – од 25 батина, изречена Радоњи Миловановићу и Радојици Ивановићу, који су одсекли 3 грма, и Сими Гавриловићу, који је посекао само један. Сличан случај запажамо и у суђењу Рабровчанима Вићентију Радојевићу, Петру Новаковићу, Милоју Павловићу, Јаћиму Ранисављевићу, Јовану Илићу, Јоксиму Вићентијевићу, Радосаву Јанићу и Мијаилу Јанићу. Казна од 25 батина изречена је како Вићентију Радојевићу и Јовану Јанићу, који су одсекли 2 грма, тако и Петру Новаковићу, за кога је Суд утврдио да је одсекао 5 грмова.⁵⁵

Још уочљивији пример несразмерности између казни изречених за битно различиту количину одсеченог дрвећа добићемо ако упоредимо пресуде из поступака против Гаврила Живојиновића, Николе Живановића, Миливоја Мартића и Ивана Стојковића с једне и поступака против Илије Ђорђевића и Филипа Тошића с друге стране. Живојиновић и Живановић одсекли су 10, односно 11 грмова и за та дела им је изречена казна од 50 батина. Међутим, за одсечених 20, тј. 29 грмова, Ђорђевић и Тошић претрпели су 40 удараца.⁵⁶

⁵⁴ АС, СОК 1074/1844, 6, *Извод суђења у предмету пресудуљенија Гаврила Живојиновића, Николе Живојиновића, Миливоја Мартића и Ивана Стојковића из Трнавe*; СОК 1222/1844, 6, *Извод суђења у предмету пресудуљенија Радоње Миловановића, Радојице Ивановића и Семе Гавриловића Радојевчана*.

⁵⁵ АС, СОК 1222/1844, 6, *Извод суђења у предмету пресудуљенија Радоње Миловановића, Радојице Ивановића и Семе Гавриловића Радојевчана*; СОК 1186/1844, 6–7, *Извод суђења у предмету пресудуљенија Вићентија Радојевића, Петра Новаковића, Милије Павловића, Јаћима Ранисављевића, Јована Илића, Јоксима Вићентијевића, Радосава Јанића и Мијаила Јанића Рабровчана*.

⁵⁶ АС, СОК 1074/1844, 6, *Извод суђења у предмету пресудуљенија Гаврила Живојиновића, Николе Живојиновића, Миливоја Мартића и Ивана Стојковића из Трнавe*. СОК 1223/1844, 8, *Извод суђења у предмету пресудуљенија Илије Ђорђевића из Врбаве окружја овог*; СОК 757/1844, 12, *Извод суђења у предмету пресудуљенија Филипа Тошића из Маслошева овог окружја*.

III

Осврт на поступке Суда округа крагујевачког за горосечу током 1844. пружа могућност да се, додуше из врло малог узорка, добије слика о томе како су изгледали процеси против извршилаца овог кривичног дела средином XIX века. Ова слика може се рашчланити на неколико саставних елемената.

Први њен део односи се на извршиоце горосече. Из приказаних поступака можемо видети којим су се мотивима они руководили приликом извршења овог кривичног дела и тако доћи до објашњења због чега су површине под шумом у овој епохи рапидно нестајале.

У вези с тим, бројеви извршилаца горосече посечених стабала нам говори до које су мере шуме уништаване. Пример који је овде изложен, сматрамо, оправдава оцене аутора који су тврдили како је средина XIX века период немилосрдног крчења шума. На такав закључак наводе нас два чиниоца – најпре број извршилаца, који се никако не би могао окарактерисати као мали, а затим и сам број стабала који је нестао због њиховог противзаконитог деловања. Оваква оцена је утолико оправданија што никако не треба сметнути с ума да је тамна бројка криминалитета код ових кривичних дела била традиционално велика, у првом реду због нефункционалног система заштите шума, али и чињенице да су за сечом понекад позезали сами представници државне власти (кметови и срески начелници).

Кроз казнену политику Суда донекле се може уочити колико је у овом историјском раздобљу била развијена свест о потреби чувања шума. Случајеви у којима је као отежавајућа околност за учиниоца био наведен тренд пораста броја извршених кривичних дела горосече, говори нам да су судије Суда округа крагујевачког, за појмове свог времена, имале развијену еколошку свест и трудиле се да својим казнама сузбију омасовљавање ове врсте криминалитета.

Ипак, не треба сметнути с ума да овакви закључци имају крајње ограничен домаћај за стицање глобалне слике о поступању поводом кривичних дела горосече. Истраживање је било ограничено на подручје само једног округа, и то за врло кратак период – од свега једне године. Да би се стекла иоле целовитија слика о томе колико су државни органи примењивали Уредбу, тј. коју пажњу су посвећивали заштити шума, као императив се намеће спровођење истраживања које би обухватило територије свих округа за све време док је Уредба била на снази.

Колико год овај задатак изгледао тежак, верујемо да ће се група научника, пошто то далеко превазилази могућности истраживача-појединца одважити на такав подухват. Резултати тих истраживања свакако би представљали подстрек за даље изучавање правне заштите шума у XIX веку.

*Uroš Stanković, Assistant
Faculty of Law Novi Sad*

Regulation on Deforestation and an Exemple of its Application in Practice

Abstract

The author sheds light on *Regulation on Deforestation*, introduced in Serbia in 1839 and an example of its application in practice – trials for deforestation before the Court of Kragujevac District in 1844, the year before the Regulation was amended. A number of elements of those trials were analyzed, among which how many perpetrators were trialed, in what manner offenses were executed, what evidence the Court used in order to acquire complete knowledge on cases and what punishments were inflicted.

The number of offenders was much larger in comparison with years that preceded 1844. The perpetrators never appeared as individuals; deforestation was regularly carried out by several persons at the same time.

Regarding evidence, the Court leaned on confessions, statements of witnesses and documentary evidence.

Interestingly, none of perpetrators denied they committed the very act of offense. Whilst some of them gave full confessions, other attempted to either find grounds which would present their act as unpunishable, or base their defense on certain mitigating circumstances. Many of perpetrators considered the fact to have cut woods on their own land as the key factor excluding punishability of their acts. Similarly, some of them hoped to soften the Court stating that they cut woods because of utterly difficult financial situation.

The testimonies of witnesses in one case served to corroborate charges against defendants, as in other situations they testified on behalf of alleged offenders.

Documentary evidence were, as well as testimonies of witnesses, presented only in situations when the defendants would not confess to an offence, and they appear in the form of reports sent by District Police, tasked with investigation.

The Court always administered two punishments. Besides fines, appearing in all trials, it cumulatively inflicted corporal punishment, prison or deprivation of titles. Corporal punishment is meted out in convincing majority of cases.

Key words: Regulation on Deforestation, deforestation, Court of Kragujevac District.